

Večerka, Radoslav

Atributivní participia

In: Večerka, Radoslav. *Syntax aktivních participií v staroslověnině*. Vyd. 1.
Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1961, pp. 32-46

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119219>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZPŮSOB UŽITÍ, VÝZNAM A FUNKCE

29 **P**Ps a PPt mohou stát v staroslověnětině u nějakého jména a mít při tom (při své adjektivní povaze) nejběžnější snad funkci adjektivní vůbec, funkci atributivní v širokém smyslu toho slova.

Může jít (poměrně řídko) o atribut těsný, jako např. *mnoga tělesa počínajících* *stychъ vьstašę* Mt 27.52 Z, M, A, S *σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων*, nebo daleko častěji o atribut v různé míře (podle postavení a rozvitosti participia) volný, např. *prostrana vrata. i širokъ portъ. vьvodei vь pagubę* Mt 7.13 Z, M, A *εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἢ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπόλειαν*, nebo konečně o atribut predikativní (o doplňk), např. *otъrustiti ichъ ne chošę ne ědъšъ* Mt 15.32 Z, M, A, S *ἀπολοῦσαι αὐτοὺς νήστεις οὐ θέλω*. Přechody mezi těmito typy jsou plynulé a bez ostřejších hranic.

Zahrnuji-li do této kapitoly i případy s participii doplňkovými, pak by sem přesně vzato patřily i některé typy jiné, které uvádím v dalších kapitolách: dativ absolutní, vazba akuzativu s participiem (doplňkovým) u sloves smyslového vnímání a duševní činnosti¹ a konečně i participia přechodníková. Uvádím je v samostatných kapitolách, protože představují v systému stsl. participií typy zvláštní, jasně formálně i sémantičky vyhraněné a také poměrně značně produktivní.

Tak tedy atributivní participia přecházejí na jedné straně plynule k participiálním typům přísudkovým, na druhé straně pak navazují zase plynule a bez ostřejších přechodů na participia substantivizovaná. Na některé spojovací články mezi těmito dvěma typy jsme narazili již výše (§ 6). Jiným takovým přechodným typem (který však přiřazuji k participiím atributivním) jsou složené tvary participií shodných s vokativním substantivem, vazby, zvláště hojné v Euch. Při větné samostatnosti vokativů je dobře možné, že se participium v obrazech jako *gospodi bože sьzъdavyi vsja* necítilo jako přívlastek vokativu *gospodi bože*, nýbrž jako samostatný (substantivně pojímaný) vokativ, s prvním paralelní. Stupeň samostatnosti takového vokativního rozvitého participia byl patrně různý podle jeho rozvitosti i podle jeho

¹ A vskutku např. A. G. Rudnev uvádí doklady s těmito vazbami bez další už poznámky mezi příklady na participia ve funkci těsného i volného přívlastku (viz ČSJLD SSSR 1956, č. 1, str. 25 až 27).

postavení; zdá se mi, že v případě těchto vokativů vzrůstala při antepozici rozvitého participiálního obratu, srov. např. *възъривѣи велиемъ glasомъ. sy na rasponě kъ ocju svoemu nbsъnumu. prěvysъnjumu glasъmъ. bže bže po čto mę ostavi. obrazъ daje namъ. vъ pečali i vъ bolězni. velikymъ glasomъ slavi tę. i prizývati přestoe imę tvoe. oca i sna i staago dcha. molimъ tę gi* Euch 43b 1—10.

Ostatně je třeba počítat s tím, že se složenými formami adjektiv vůbec byl spjat významový odstín blízký substantivnímu, takže i v jiných případech spojení složeného participia se substantivem byl dříve jejich významový vztah patrně poněkud jiný, než jak by se nám zdálo podle dnešního našeho pojetí; byl bližší spojení asyndetickému, parataktickému.² Na to, jak blízké je takové složené participium pojetí substantivnímu, i když stojí u jména, ukazují některé doklady, v nichž je řecké participium přeloženo do staroslověnštiny také participiem, kdežto do češtiny (Kral) apozitivním substantivem, srov. např. *τὸγαδὰ δὲ ἰῦδα. πρῆδᾶνυ ego. ἔκο οσῶδισε i* Mt 27.3 Z, M, A, S — Kral *Jidáš, zrádce jeho* Ἰουδᾶς ὁ παραδιδούς αὐτόν; *ioanъ kръstei vъsta oтъ mръtvýchъ* Mc 6.14 Z, M — Kral *Jan Křtitel vstal z mrtvých* Ἰωάννης ὁ βαπτίζων.

Ve funkci atributu se PPs a PPt v staroslověnštině shodují se substantivy v různých funkcích a pádech. 30

Příklady (1) v nominativu: *бѣацѣ сѣмѣтени. i отвнръзени ἔκοже оньсѣ ne imošte pastucha* Mt 9.36 Z, M *πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα; ἔκοже πρῆδᾶσε namъ. bysъdsei iskonu samovidьci* L 1.2 Z, M, A *οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρεταὶ γενόμενοι; posъla mę živei ocъ* J 6.57 Z, M, A *ὁ ζῶν πατήρ; tako blstvitъ sje ἔkъ bojei sje gě* PsSin 127.4 *ἄνθρωπος ὁ φοβούμενος; obrazъ i kmo imatъ stojei ierēi* Cloz 8a 16—17 *σχῆμα πληρῶν ἕστηκεν ὁ ἱερεύς; abije že zvъnavi jeho bēsъ vzlěze na brěmę* Supr 41.13—14 *ὁ ἐπιφωνῶν αὐτῷ δαίμων.*

Příklady (2) v genitivu: *prъta ne vъnemъša se ne ugasitъ* Mt 12.20 Z, M, A, S *λίον τυφόμενον οὐ σβῆσει; do kръve zacharije. pogybъšaago meždju ol'taremъ. i chramomъ* L 11.51 Z, M *ἕως αἵματος Ζαχαρίου τοῦ ἀπολομένου; ot lica bā iekovlě. obraštъšaago kamenъ vъ ezera vodьnaa* PsSin 113.7—8 *ἀπὸ προσώπου τοῦ θεοῦ Ἰακώβ τοῦ στρέφαντος τὴν πέτραν; icělъ raba tvoego sego. imę r. oтъ odrъžeštaago tēlesъnaago nedoga* Euch 24b 6—8 *ἴασαι καὶ τὸν δοῦλόν σου τόνδε ἐκ τῆς περιεχούσης αὐτόν σωματικῆς ἀσθενείας; tako vъzmožemъ sъ drъznovenъemъ. nasladiti se. prědъsto-jěšteje trapezy* Cloz 9b 13—15 *ἀπολαῦσαι τῆς προκειμένης τραπέζης; rabъ že bži viděnsъ člověka sъdrъžima i sъbijaena. oтъ sъlucivъsъiichъ jemu zъkъ pomilova jeho* Supr 42.5—7 *ἐκ τῶν συμβεβηκότων αὐτῷ κακῶν.*

Příklady (3) v dativu: *iděte že pače kъ оньсамъ pogybъšimъ domu ilēva* Mt 10.6 Z,

² Viz J. Kurz (ByzSlav 7, 1937—1938, 252—256); Kurz tu přirovnává spojení *staryi možъ k obratům* jako *člověkъ грѣšникъ* apod.

M, A, S πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ; *dondeže vyzněsto myštor vojor rodu semu grjedōštjumu* PsSin 70.18 *πάσῃ τῇ γενεᾷ τῇ ἐρχομένη; s̄okrušiti orōžie i silo nedogu semu. s̄oštjumu v nemь* Euch 29a 8—10; *v̄sprētintь kumiru stoještjumu reče* Supr 34.22—23 *τῶ εἰδώλῳ ἐστῶτι.*

Příklady (4) v akuzativu: *privēsť sn̄ť moi kť tebě. imōžtь d̄chť nemť gluchť* Mc 9.17 Z, M, A, S *ἤνεγκα τὸν υἱὸν μου πρὸς σε, ἔχοντα πνεῦμα ἄλαλον; obače vragy moje ty. ne choťenťšeje m̄nē da cr̄ť b̄imť bylt nadť ģimi. privedēte je s̄emo* L 19.27 Z, M *τοὺς ἐχθρούς μου τούτους τοὺς μὴ θελησαντάς με βασιλεῦσαι; s̄psi taba tvoego b̄že moi v̄rvnažoštaago na tje* PsSin 85.2 *σῶσον τὸν δοῦλόν σου, ὁ θεός μου, τὸν ἐλπίζοντα ἐπὶ σέ; d̄s̄o lačōštō is̄pr̄t̄ni blagť* PsSin 106.9 *ψυχὴν πεινῶσαν ἐνέπλησεν ἀγαθῶν; rochuliti bolēzn̄ь s̄ižr. odr̄z̄ēštjōžj nozē si. stoještii p̄d̄ť tobojor* Euch 35b 24—36a 2; *v̄ť stoe i s̄psažoštēe k̄r̄štēn̄ь dl̄z̄ēnť estť. v̄s̄ēkť k̄r̄štēnť s̄ť strachomť. i trepetomť chraniti* Cloz 2a 28—30; *ne na se nadējemť se. nť na dažoštaago namť dary ěl̄koljubivaago b̄a* Supr 522.24—26 *ἐπὶ τὸν χαρίσματα ἡμῖν βρύοντα φιλάνθρωπον θεόν.*

Příklady (5) ve vokativu: *li k̄r̄to nastavitť mje do idumēje. ne ty li b̄že otr̄inonuy ny* PsSin 59.11—12 *σύ, ὁ θεός, ὁ ἀπωσάμενος ἡμᾶς; v̄sk̄r̄s̄ni zrače moi. bynyi ro obrazu mojemu* Supr 468.26—27 *ἀνάστα, μορφή ἡ ἐμῆ, καὶ κατ' εἰκόνα ἐμὴν γεγεννημένη.*

Příklady (6) v lokálu: *o str̄ēgōštichť pastusēchť* Z (str. 79a); *v̄ť rizachť bl̄štēštachť se* L 24.4 Z, M, A *ἐν ἐσθήσειν ἀστραπτούσαις; pomošt̄nikť v̄ť sk̄r̄t̄bechť obr̄t̄šichť ny d̄želo* PsSin 45.2 *ἐν θλίψειν ταῖς εὐρούσαις ἡμᾶς σφοδρα; rači nyne približiti se. rabē tvoemť semť. poklonōš̄iimť se podť imē tvoe* Euch 35a 8—10; *živošta v̄ť v̄si naricajemť vidana. s̄ošt̄i otť grada is̄aiūrskaago 18 porov̄ištť* Supr 24.22—24 *ἔχων γυναικα οὕτω προσαγορευομένην Βίδαταν κόμην οὖσαν ὡς ἀπὸ σταδίων δέκα ὀκτῶ τῆς Ἰσαύρων πόλεως.*

Příklady (7) v instrumentále: *da s̄bōdētť se rečēnoe prorokomť is̄aiemť ģl̄r̄ōštēnť* Mt 8.17 Z, M, A, S *τὸ ἔρηθεν διὰ Ἑσαίου τοῦ προφήτου λέγοντος; daždi namť ne b̄d̄z̄ētejor mysl̄ižr. i tr̄z̄v̄ēštemť se pomys̄leniemť. da ne p̄r̄jēti bōdemť* Euch 38a 7—10; *bol̄i nedogť tvoritť ne svoeje siloj nť nedogomť s̄ošt̄imť v̄ť ěr̄ēvť* Cloz 8b 5—7 *παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς γαστρος; zatvori nadťležēšt̄iimi vet̄chym̄i dv̄r̄gm̄i* Supr 527.28—29 *κλείσας τὴν τῶ σπηλαίῳ ἐπικειμένην παλαιὰν θύραν.*

- 31** Atributivní PPs a PPT jsou v staroslověnštině prostředek oblíbený. V Z např. je jich na 170 (bez Z_b), v PsSin přes 100, v Cloz na 25. Velmi častá jsou zejména v Euch, běžná jsou i v Supr.

Z toho jsou PPT v Z asi v jedné třetině dokladů, v PsSin přibližně v jedné čtvrtině, v Cloz v jedné pětině. Významový rozdíl mezi přítomnými a minulými participii ve funkci atributivní je stejný jako u participií substantivizovaných (viz § 7).

Atributivní participia jsou dobře dosvědčena i v ostatních slovanských jazycích a tím se potvrzuje domácí kořen jejich užití i v staroslověnštině.

Srov. např. ze staré češtiny *rač mě přijieti kajícíeho a prosícíeho tebe* OtcB 89b; *pamět blahoslovenie budúcieho života* OtcB 97a; ze staré polštiny *W niwecz wnidæo iaco woda czekacza* PFL 57.7 (Taszycki, *Imielstowy* 32); *A sq slo(wa) si(na) bo(zego), toto s(wie)to devico katerino v slauo cro. nebeskego vabocego* (tamt.); ze staré ruštiny *O Donče! Ne malo ti veličija, leležavšu knjazja na vrbnachъ, stlavšu emu zelěnu travu na svoichъ srebrenychъ brezěchъ, oděvavšu ego teplymi mъglami podъ sěniju zelenu drevu* Sl. o polku Ig. 29; *chvalite bā. davšago nam mlstъ svoju* Pouč. Vlad. Mon. (Ojnor-skij—Barchudarov, *Chrest.* 123); ze staré čakavštiny *Nose sobom tašču i pogibšu slavu svita* Katar. 220 (Zima, *Sint. razl.* 313); *Neprijatelj imam ne malo mogućih* Marul. 159 (tamt.).

Podobně jako při participiích substantivizovaných je však nápadná neobyčejně vysoká frekvence atributivních participií v staroslověnštině ve srovnání s jinými slovanskými jazyky.

Tento charakteristický rys stsl. památek se objeví názorně při srovnání týchž textů v stsl. a v jiných slovanských jazycích. Např. všem dokladům z PsSin na atributivní participium odpovídají v českém textu (Kral) zpřídavnělé přechodníky jen v 11 dokladech, tj. asi v 10 % všech případů, kdežto ve všech dokladech zbyvajících jim odpovídá něco jiného, nejčastěji věta vztažná, pak i pouhé verbum finitum, nebo adjektivum, substantivum aj.

V nápadně vysokém počtu atributivních participií v stsl. textech se projevuje zřejmě vliv řečtiny, neboť stsl. participia jsou skoro všude překladem participií řeckých předloh. Působení řečtiny je ovšem třeba chápat stejně jako u participií substantivizovaných, tj. v tom smyslu, že řečtina působila na mimořádné zvýšení frekvence prostředku, v slovanštině jinak dobře možného.

JINÉ STSL. PROSTŘEDKY PŘEKLADEM ŘECKÝCH ATRIBUTIVNÍCH PARTICIPIÍ

Při těsné blízkosti atributivních a substantivizovaných participií je pochopitelné, že i konkurující jazykové prostředky jsou u obou těchto typů tytéž. A stejně jako u substantivizovaných participií, i zde jejich poměr mezi sebou navzájem i ve vztahu k řecké předloze ukazuje na užívání participií vcelku v duchu slovanské skladby.

O tom, kterými konkurujícími prostředky jsou v staroslověnštině překládány řecké vazby participiální, pojednávají v citovaných dílech autoři uvedení u participií substantivizovaných (viz § 10).

Bývá to zase nejčastěji (a) vztažná věta. Ze stsl. evangelií podává jejich soupis l. c. J. Kurz, srov. např. *i sъbystъ se p'sanoe eže gletъ* Mc 15.28 Z, M, A, S *η γραφή η λέγουσα*. Z PsSin uvádí takový doklad F. Pastrnek (*AslPh* 25, 1903,

382), srov. *всплачѣмъ сѣ предѣ гмѣ. ѡже ны естъ створилъ* 94.6 *κλαύσωμεν ἐναντίον κυρίου τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς. Z Cloz* mohu uvést také jeden takový doklad: *ο ραβοιinicē . . . ѡζε slovomъ malomъ nѣbsa otvѣze* 11b 20—23 *ὡ ληστὰ ἰήματι μικρῶ τὸν οὐρανὸν ὑπανοίξας. V Euch* je (podle lístkového materiálu kanceláře pro stsl. slovník) takových dokladů šest: 5b 11, 14b 15, 56a 7, 56b 25 (neúplný doklad), 21b 18 (*eže místo iže*), 70a 11 (není přímá řecká předloha, jde o citát z bible), srov. např. *ty esi bѣ našѣ. ѡζε vodojz i ognemъ. pri ilii izbavi ilē otъ lъsti vaalovy* 5b 10—13 *σὺ εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ δι' ὕδατος καὶ πυρὸς διὰ τοῦ Ἑλίου ἀπαλλάξας τὸν Ἰσραήλ. V Supr* je (podle lístkového materiálu kanceláře pro stsl. slovník) takových dokladů na šedesát, např. *вскочи въ нѣгъ i съ prepositomъ. ѡζε razvraštaaše dušz jego* 196.17—19 *εἰσεπήδησεν ἐκεῖσε ἄμα τῶ Πραεπισίτω τῶ διαστρέφοντι αὐτόν; εἰι synъ se. ѡζε въ mojeje qtroby posteli igraje* 242.14—15 *τίνος υἱὸς ὁ ἐμῆς κοιλίας κοιτῶνα σκιω-τοβατῶν.*

- 34** Dále mohou být jako prostředek s atributivním participiem synonymní překladem řeckých participií i stsl. (b) participia uvozená *iže* (viz o nich podrobněji níže §§ 124—128) a (c) adjektiva, např. *ѣкѣ slѣрѣ Cloz* 10a 21 *ἀνθρωπος τυφλῶτων.*

O synonymitě stsl. atributivních participií s adjektivy svědčí i varianty z evangelních kodexů s činnými participii proti participiím trpným nebo adjektivům, srov. *vidē dzva bratra simona naricajzštaago se petra. i an' drējz Mt* 4.18 *Z × naricaemaago A, rekomaго S* *εἶδεν . . . Σίμωνα τὸν λεγόμενον Πέτρον; πρωεδοξε emu ѣlka glucha bѣsъnujzšta se Mt* 9.32 *S × bѣsenъ Z, M, A προσήνεγκαν αὐτῶ ἀνθρωπον κωφὸν δαυμονιζόμενον; створите себѣ . . . съкровиште ne oskqdějzštee na nѣschъ L* 12.33 *A, S × ne skqděemo Z, M ποιήσατε ἑαυτοῖς . . . θησαυρὸν ἀνέκλειπτον.*

STSL. ATRIBUTIVNÍ PARTICIPIA PŘEKLADEM JINÉHO PROSTŘEDKU ŘECKÉHO

- 35** Atributivní participia staroslověnská bývají někdy naopak překladem i jiných prostředků řeckých.

Je to především (a) participium slovesa *byti* za řecké přivlastkové konstrukce členové (tj. „člen + adverbium“ nebo „člen + předložkový výraz“); srov. v evangelích *izbi vse otroky sqšteje въ vithleemi Mt* 2.16 *A, S πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεέμ* (viz ještě L 1.70 a J 13.1); v Cloz *кѣде nymѣ sqтѣ. вѣцераšъneje mlъvy i glasi. i govori. byvajzštei na čha* 12b 9—11 *αἱ πρὸ βραχέως ταραχαὶ καὶ φωναὶ καὶ θόρυβοι κατὰ Χριστοῦ; v Euch* (podle lístkového materiálu kanceláře pro stsl. slovník) *i ničъtože otъmetъno pače bžiemъ slovomъ i molitvojz. кѣ тебѣ sqštjzjz* 19b 23—25 *καὶ μηδὲν ἀπόβλητον διὰ θείου λόγον καὶ τῆς πρὸς σέ εὐτεύξεως* (viz ještě 62a 6—8, 62b 24—26, 63a 16—19, 64a 21—23, 65a 9—12); v Supr (podle lístkového

materiálu kanceláře pro stsl. slovník) *υπερισχες τωυε ιμεε μεε σοστειμι μεε τοβοιρ πρμνοιε μεεζενικυ 16. 1—2 προς των σεν σοι μαρτυρων* (viz ještě 93.25, 117.10, 197.27, 219.11, 240.26, 329.6, 329.21, 330.8, 341.3, 389.28, 468.5, 482.11, 493.11, 515.26, 523.22).

Dále jsou stsl. atributivní participia někdy i překladem (b) řeckých adjektiv, **36**
srov. např. *a plėvy svezėzetė ognėmė ne gašqėstimė* L 3.17 Z, M, A, S *πυρι ασβεστω;*
ne mrvėrei svėtė Supr 449.12 *τὸ ανέσπερον φῶς.*

UŽÍVÁNÍ SLOŽENÝCH A JMENNÝCH TVARŮ

Participií v atributivní funkci se v stsl. užívalo ve formě jmenné i ve formě složené. **37**
Pro tato participia již lze vcelku přijmout formulaci Forssmannovu (o. c.), podle níž úzus v užívání jmenných a složených forem nebyl naprosto jednoznačně a přímočaře ustálen a překladatel tu přenechal často rozhodnutí o užití jedné nebo druhé formy řecké předloze (s členem u participia nebo bez členu).

Mezi jmennými a složenými tvary participií (a adjektiv vůbec) byl ovšem jistý sémantický rozdíl: se složenými formami byl spjat významový odstín specifické determinace, blízké substantivizaci daného adjektiva (viz výše § 18). Participia ve funkci vyhraněně substantivizované, tj. tam, kde nestála u nějakého jména, nýbrž sama už vyjadřovala nositele příslušné vlastnosti, objevovala se proto skoro jen ve formách složených, i když bylo v řecké předloze užito participia bez členu (viz § 18). Nemělo-li participium platnost tak vyhraněně a nutně substantivní, ale stálo-li u nějakého jména, takže mohlo být pojímáno jako jeho shodný atribut, byla motivace užití jmenných nebo složených tvarů méně určitá, záleželo tu často na tom, jak taková místa pojímal nebo jak jim rozuměl překladatel nebo opisovač.

O jisté neustálenosti úzu v užívání jmenných a složených participií s atributivní funkcí svědčí i různočtení z evangelních kodexů, srov. např. *υποδοβι μεε crstvie nbskoe. čku sėvėšjumu dobroe sėmė* Mt 13.24 Z × *sėvėšu* M, A *ὁμοιωθῆ ἡ βασιλεία των οδρανων ανθρωπω σπειραντι καλον σπερμα; pėdobno estė crstvo nbskoe člku. kurpcju ištqštjumu dobrė bisėrė* Mt 13.45 S × *ištqštju* Z, M, A *ὁμοία ἐστίν . . . ανθρωπω εμπορω ζητουντι καλους μαργαριτας* (viz ještě Mt 24.30 Z × M, A, S; L 2.5 Z × M, A, S; L 12.33 S × Z, M, A).

Charakteristické jsou zejména varianty s nominativem jména i participia, v nichž jmenný tvar participia mohl být pojímán spíše přechodníkově (než přívlastkově), srov. např. *otėv tvoi vidėi vė tainė vėzdastrė tebė avė* Mt 6.4 M, A, S × *vidė* Z *ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων; farisėi slyšavėšei slovo sėblaznišė me* Mt 15.12 M × *slyšavėše* Z *οί φαρισαιοὶ ἀκούσαντες τὸν λόγον ἐσκανδαλίσθησαν* (srov. ještě podobně Mt 11.14 Z, M, A × S; Mt 19.28 S × Z, M, A; Mt 25.24 S × Z, M, A; L 10.15 M × Z; J 12.3 S ×

případech (v nom.-ak. sg. neuter) jistou úlohu faktory morfologické, v některých případech s nominativem pak (zvláště častým v PsSin) asi potřeba vyjádřit jasně jejich atributivní platnost (jmenný tvar by měl význam spíše přechodníkový).

Jsou to tyto doklady: *ne o chlébě edinomъ poživetъ ѿκτ̄. нъ o vseмъ gl̄ě ischodešt̄imъ iz ustъ bživ̄i* Mt 4.4 Z, A, S *ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ*; (kromě dokladů s variantami, citovaných v předchozím paragrafu, viz ještě L 3.9, 15.10, 23.19, J 1.9, 2.9); *glasъ gnъ sьkrušajōštaago kedry* PsSin 28.5 *φωνή κυρίου συντριβοντος κέδρους* (viz ještě 28.9, 36.7, 57.8, 71.6, 77.8, 88.8, 90.5—6, 101.8, 103.1—6, 108.10, 118.176, 135.3—4); *vъ črěvo vъnidetъ. imōštee zъlq bolēznъ* Cloz 8b 4—5 *εἰς γαστέρα χυμοὺς ἔχουσαν ποιηρούς* (viz ještě 5b 3).

Projevuje se tedy i u atributivních participií tendence k užívání složených tvarů, ale ani zdaleka ne s takovou důsledností jako u participií s platností substantivní. Na rozdíl od substantivizovaných participií jsou u participií atributivních v značném množství dokladů jmenné tvary bezpečně dosvědčeny (ve shodě s řeckou předlohou bez členu), srov. *da sьkonъčaať se. rečenoē isaiemъ prorokomъ gl̄jōštem* Mt 4.14 Z, A, S *τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου λέγοντος* (kromě dokladů s variantami citovanými v § 37 viz ještě Mt 8.17, 9.2, 9.36, 11.16, 12.17, 12.20, 13.35, 13.47, 15.32, atd., ještě přes dvacet dokladů); *glasъ gnъ prosēkajōšta plamenъ ognа* PsSin 28.7 *φωνή κυρίου διακόπτοντος φλόγα πυρός* (viz ještě 57.5, 68.32, 73.19, 100.4, 103.4, 104.32, 105.20, 106.9, 112.9).

Jsou dokonce doloženy i případy s jmenným atributivním participiem v stsl. proti řeckému participiu se členem (pokud můžeme spoléhat na to, že máme v těchto dokladech skutečné znění řecké předlohy), srov. *podobъni sqъ otročištemъ. sēdēštemъ na trъžištichъ* L 7.32 Z, M *ὅμοιοι εἰσιν παιδίοις τοῖς ἐν ἀγορᾷ καθημένους*; *togo k̄i přēdaeši . . vladьkъ vьsěkoi tvari. tvorēšta slovomъ. i povelēnъmъ vьse* Cloz 4b 32—36 *τὸν ἀκατάληπτον . . τὸν λόγῳ καὶ πνεύματι τὰ πάντα συστησάμενον*.

V některých dokladech by mohlo jít o jmenné tvary jen zdánlivě; mohly by to být tvary složené, ale stažené, nebo změněné haplografií, srov. např. *potrēbitъ gь vьsěje ustъny lъstivъje. i jazyky velerēčъvy. rekъšje jazyky našje vъzveličimъ* PsSin 11.4 *τοὺς εἰπόντας*; *prolēi gněvъ tvoi na jazyky ne znajōštje tebe* PsSin 78.6 *ἔκχεον τὴν οργήν σου ἐπὶ ἔθνη τὰ μὴ γινώσκοντά σε*; *i inь tvorēšte takovaa. svoemu imeni obeštъniky tvoritъ* Cloz 9a 31—32 *καὶ ἡμᾶς τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας ποιήση*.

Stojí-li v řecké předloze člen před několika atributivními participii paralelními, bývá v stsl. překladu druhé participium často ve formě jmenné. Příklady: *mnozi že otъ ijuděi. prišdъšei kъ marii. viděvъše eže sьtvori is. věrovaše vъ ňego* J 11.45 Z, M, A, S *πολλοὶ οὖν ἐκ τῶν Ἰουδαίων οἱ ἐλθόντες πρὸς τὴν*

39

40

Μαρίαν καὶ θεασάμενοι; *blagъ možь miluje-i daje* PsSin 111.5 *χρηστός ἀνὴρ ὁ οἰκτιρῶν καὶ κηρῶν*.

Podobně jako u participií substantivizovaných je asi v některých těchto případech (především v nom.) třeba počítat s rozmněným poněkud pojetím, a to s pojetím přechodníkovým.

Střídání složených a jmenných forem participií mohlo však mít kromě přirozeného tlaku řecké předlohy i motivy další, stylistické, záležející v tendenci ke střídání jazykových prostředků synonymních; ukazují na to doklady, v nichž se sled (atributivního) participia jmenného a složeného objevuje i bez přímé podpory řecké předlohy, srov. např. *i bychъ ёко ёlvkъ ne slyšjei. i ne imy vъ ustěchъ svoichъ obličєnъ ё PsSin 37.15 καὶ ἐγενόμην ὡσεὶ ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἔλεγμούς; sнові еfjemovi naljeцаjštei i strěljōšte lqky. vъzvратиšje sje PsSin 77.9 υἱοὶ Ἐρράμ ἐντείνοντες καὶ βάλλοντες τόξοις.*

- 41 Ani u atributivních participií však není sled složených a jmenných forem zachován naprosto bez výjimky. Jsou dosvědčeny doklady (i když jen řídké), v nichž je i druhé participium ve formě složené, srov. např. *blgsite języci bā našego. i slyšanъ sъtvorite glasъ chvaly ego. položъsaego dšq mojq vъ životъ. i ne danъsago vo sъmjeteube nogu moeju* PsSin 65.8—9 *τοῦ θεμένον τὴν ψυχὴν μου εἰς ζωὴν καὶ μὴ δόντος εἰς σάλον (viz ještě 102.17—18); otъ ijudei izbinъšichъ i gē isa i svoje proroky. i nasъ izgъnavъšichъ vъzbranějōštichъ řeče językomъ glati Cloz 3b 21—24 ἐπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτεινάντων Ἰησοῦν καὶ τοὺς ἰδίους προφῆτας, καὶ κωλύοντων ἡμᾶς, φησὶ, τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι.*

Kromě toho jsou v evangelních kodexech různocnění s jmennými a složenými formami, srov. *i vъ nezaapъ bystъ sъ adlomy. mъnožъstvo voi nbskychъ. chvalęštichъ bā. i gljōštichъ* L 2.13 *Z × chvalęštъ bā i gljļōštichъ M × chvalęštichъ bā. i gljōštъ A* *πλήθος στρατιᾶς οὐρανόου αἰνούοντων τὸν θεόν καὶ λεγόντων; ijudei že sqštii vъ domu sъ nejъ. i utěšajōštii jъ. viděvъše marijъ. ёko vъsta skoro i izide. po nei idoše* J 11.31 *A × sqštєi i utěšajōšte Z, M (S jinak: sqštєi utěšachъ jъ) οἱ οὖν Ἰουδαῖοι οἱ ὄντες μετ' αὐτῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ παραμυθούμενοι αὐτήν.*

POLOHA ATRIBUTIVNÍCH PARTICIPIÍ VE VĚTĚ

- 42 Co se týče polohy ve větě, může být stsl. atributivní participium svému řídicímu jménu i antepoňováno, i postpoňováno.

Příklady antepozice: *mnoga tělesa počivajōštichъ stychъ vъstaše* Mt 27.52 *Z, M, A, S* *σώματα τῶν κεκοιμημένων ἀγίων; i posъlavъ me ocъ. tъ sъvđđtelъstvuetъ o mъnē* J 5.37 *Z, M, A* *ὁ πέμψας με πατήρ; strěly silъnaago izoštreny. sъ gorōštimi ogъmi pustynnyimi* PsSin 119.4 *σὺν τοῖς ἀνθραξιν τοῖς ἐρημικοῖς; sъ sqštimi vъ*

τὸ μὲν περὶ τοῦ κόσμου Cloz 13a 9—10 τὸ ἀνέσπερον φῶς; *neuvēdajostivmъ vĕnĕcemъ vĕnĕčani* Supr 271.12—14 τὸν ἀμαράντινον στέφανον ἀνεδήσαντο.

Příklady postpozice: *ljudi sĕdĕštii vъ τὸ μὲν vidĕšĕ svĕtъ velii* Mt 4.16 Z, A, S ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει φῶς εἶδεν μέγα; *vъ vĕkъ gredōštii. životъ vĕčny* L 18.30 Z, M ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ; *chvalite rabi gĕ. stojĕštei vъ chramĕ gnĭ* PsSin 134.1—2 δοῦλοι... οἱ ἐστῶτες; *iždeni iz nego vsĕ dĕhъ tvoreštĕi žĕždĕ. i vsjĕ jezjĕ žegōštĕjĕjĕ pĕtĕ ego. i otrobĕ ego. sušĕštĕjĕ ustĕny ego. paleštĕjĕ gĕtaniĕ ego* Euch 29b 19—23; *jezyci vĕčsnoštĕi. naučĕtĕ sĕ glati mirъ* Cloz 1a 15—16 αἱ γλῶσσαι αἱ πελλί-ζουσαι; *primesošĕ pĕcĕtĕ goreštĕ* Supr 270.17—18 ἤνεγκαν πίσσαν καιομένην.

Pro to, byly-li nějaké sémantické rozdíly mezi participiem v antepozici a participiem v postpozici, nenašel jsem nějaké objektivní kritérium. Zdá se však, že participia v postpozici byla nadána větší mírou samostatnosti než participia v antepozici, že byla volnější. Ukazuje na to příklad, v němž se u jednoho substantiva setkávají v různých funkcích jednak participium atributivní v užším smyslu (to stojí před substantivem), jednak participium doplňkové, tj. ve funkci atributu predikativního (a to je postponováno): *obřĕtĕ boľĕštaago raba icĕlĕvōša* L 7.10 Z, M, A, S εὗρον τὸν ἀσθενοῦντα δοῦλον ὑγιαίνοντα. Přesněji by bylo třeba říci, že atributivní participia volnější, eventuálně nadaná různou mírou přísudkovosti, stávala většinou za svým řídicím jménem.

Vcelku je postpozice atributivních participií v staroslověnštině častější než antepozice. Z tohoto zjištění však nelze vyvozovat nějaké dalekosáhlé závěry další, protože stsl. památky v postavení atributivního participia vzhledem k řídicímu jménu zachovávají poměrně přesně stav řecké předlohy. Z evangelíí, z PsSin a z Cloz neznám ani jeden doklad na to, že by stsl. atributivní participium anteponované bylo překladem řeckého participia postponovaného, a naopak. Také v ostatních památkách jsou takové případy slovosledné neshody jen zcela ojedinělé, srov. např. *čĭn nad oskvrĕnĕšĭimъ sĕ. studenĕcemъ* Euch 20b 4—5 ἐπὶ φρέατος μανθέντος; *molĭ nad oskvrĕnĕšĭimъ sĕ sĕsĕdomъ* Euch 21b 13—14 εὐχὴ ἐπὶ σκευῶς μανθέν; *užasĕšĕ sĕ otъ byvĕšaago kriča i vĕpĕšĕ* Supr 108.29—30 ἀπὸ τῆς κραυγῆς τῆς γενομένης; *ljubo li pokloni sĕ slĕnĕcu svĕtĕštĕiumu sĕ po vsĕi vsĕlĕnĕi* Supr 115.11—13 προσκύνησον δὲ καὶ τῷ λάμποντι εἰς τὴν οἰκουμένην ἡλίῳ.

Zvláštní pozornosti zasluhují případy, v nichž postponované atributivní participium je od řídicího jména odděleno větým přísudkem.⁴ Je to zase v některých dokladech ve shodě s řeckou předlohou, např. *slugy vĕdĕačĕjĕ ročĕrĕšĕi vodĕ* J 2.9 Z, M, A οἱ δὲ διάκονοι ᾗδειςαν οἱ ἠνταληκότες τὸ ὕδωρ.

⁴ A přísudkové sloveso, shodně se zněním řeckým, může oddělovat od řídicího substantiva i atributivní participium anteponované, např. *ty žĕ na krĕstĕ prostĕrĕ tĕčĕ vĕ vĕmĕ. pogybĕšĕi obrĕte tai* Cloz 11b 16—18 τὸν ἀπολόμενον ἀνεκτίησον παράδεισον; *otĕcĕ bo nebesĕskyi pogybĕšĕje žĭdĕtĕ osvĕ* Supr 470.20—21 τὸ ἀπολωλὸς ἐκδέχεται πρόβατον.

Alé oddělení atributivního participia od řídicího substantiva přísudkem je do-
svědčeno i proti znění řeckému, např. *ašte vs t'ürē i sidonē. biše sily byly. byvšeje*
vs vasz Mt 11.21 Z, M *αἱ δυνάμεις αἱ γινόμεναι ἐν ὑμῶν* (viz podobně Mt 11.23
a L 10.13).

Různočtení v následujícím dokladě s participiem ve funkci doplňku však ukazují,
jak byl takový slovosled (zachovaný patrně v Z, A) pravděpodobně dodatečně
změněn (v M, S): *otrpustiti ichz ne choštq ne édzšz* Mt 15.32 Z, A × *otrpustiti ichz*
ne édzšz ne choštq M, *ne choštq ichz ne jadšz otrpustiti* S *καὶ ἀπολοῦσαι αὐτοῦς*
νήσταις οὐ θέλω.

44 Slovosledně pozoruhodné jsou doklady s atributivním participiem rozvitým.

V postavení atributivního participia a větného členu, který je rozvíjí, proje-
vuje se stejná tendence jako u participií substantivizovaných (viz výše zejména
§ 28), tj. tendence zachovat pořadí běžné jinak i při (bezpříznakovém) spojení
určitých tvarů slovesných s rozvíjejícími členy. U atributivních participií kom-
plikuje však situaci právě jejich atributivní funkce, neboť z ní plyne potřeba,
aby participium i celkovou polohou ve větě naznačovalo svou členskou přísluš-
nost k řídicímu jménu, aby od něho nebylo např. příliš odděleno apod.

Rozvitá atributivní participia jsou především možná v antepozici, zejména
jsou-li rozvita jen jedním slovem (nebo předložkovým výrazem); to pak stává mezi
participiem a jeho substantivem, např. *reče že is kb prišzdršimz kb nemu archi-*
ereomz L 22.52 Z, M *πρὸς τοὺς παραγενομένους ἐπ' αὐτὸν ἀρχιερεῖς* (viz ještě po-
dobně J 5.30, 6.39, 8.16, 8.18, 8.31, 14.24); *gl'qz voinq da vszveličit' sje g'z chotještii*
miru rabi ego PsSin 34.27 *οἱ θέλοντες τὴν εἰρήνην; aky bezumli jeste. na službzq*
blaznešt' vasz džjavolu Supr 29.19—21 *εἰς θεραπείαν τοῦ ἀπατῶντος ὑμᾶς διαβόλου;*
abije že zrvanvi jeho bész vszléze na brémz Supr 41.13—14 *δ' ἐπιφωρῶν αὐτῷ δαίμων*
(viz ještě např. 42.5—7, 300.26, 516.21—22 aj.).

Ale i u participií bohatěji rozvitých stojí někdy výraz rozvíjející anteponované
participium mezi participiem a jeho řídicím substantivem, např. *i živoštii vs gradě*
i vs crkvi anđeli. otidošz otrqdu Supr 485.26—27 *καὶ οἱ παραμένοντες τῇ πόλει*
καὶ τῷ ἱερῷ ἄγγελοι; vsa razdrušit'. napašzaja nā zemjz sjez vszaja Supr
529.20—21 *πάντα λύση τὰ ἐπηρητημένα τῇ χώρᾳ κακά; izbyvše ot' našzdršezje*
imz bogomz rušt'enyje jazvy Supr 531.4—5 *ἀπαλλαγέντες τῆς ἐπειρηγεμένης αὐτοῖς*
θηλάτου πληγῆς.

Ve všech těchto případech s antepozitivním atributivním participiem, odděleným
od svého řídicího substantiva rozvíjejícím je členem, zachovává slovanský překlad
skoro důsledně slovní pořádek řecké předlohy.

Podobně bývá někdy stsl. atributivní participium odděleno rozvíjejícím členem od
svého řídicího substantiva tehdy, je-li překladem řecké konstrukce, v níž stojí rozví-
jející výraz mezi členem a participiem (tedy „člen + rozvíjející výraz + participium

+ jméno“): participium je v stsl. větě na stejném místě jako člen ve větě řecké, srov. např. *ίζε υςεδκο τωαρ στωροινυι. byv'šaago radi po obrazu tvojemu člouěka* Supr 109.25—27 *διὰ τὸν κατ' εἰκόνα σὴν γενόμενον ἀνδρωπον; μοje κοριje ustavilo jestv. obraštajoštee se na te κοριje* Supr 469.29—30 *τὴν κατὰ σοῦ στρεφομένην ῥομφαίαν; i pristopivv kv možu. priimyi jego vs svojo chlévinoz bratv. glagola* Supr 524.21—22 *ὁ τοῦτου ὑποδεξάμενος ἀδελφός; apod.*

Je však pozoruhodné, že řecké obraty uvedeného typu (tj. „člen + rozvíjecí výraz + participium + jméno“) jsou někdy do stsl. přeloženy tak, že anteponované participium stojí v stsl. větě na stejném místě jako participium ve větě řecké, a rozvíjecí výraz je tedy umístěn před ním, srov. např. *i sijε li postavvjažeši protivno vsa στωροβδισυμυ χῆυ* Supr 49.28—30 *ἀντικροσ τοῦ πάντα πεποικηκότος Χριστοῦ; da jakože ovse travěštiiima* (sic; chybně místo *travěštiiimv*) *υλκομβ. ov'cejo ležotv lovci. sice. . . lovitvo στωροitv* Supr 328.22—27 *τοὺς πρόβατα σιτουμένους λύκοις lupos ovina carne vescentes; cркви pojozv. na nemv rasprvššaago se gospoda christosa* Supr 354.11—12 *τὸν ἐν αὐτῷ σταρωθέντα Χριστόν; jakože jemu otv ogně pribvvaajoštoje bolěznivjo nesvtrvrimojoz tvliumy pomysly ne naiti na svdьce* Supr 516.29—517.1 *διὰ τῆς ἐκ τοῦ πυρός αὐτῷ προσγινωμένης ἀφορήτου ὀδύνης; po svblvždenii. . . bēdo tq priimššaago moža* Supr 523.3—6 *τοῦ τὴν ἐπήρειαν ὑπομεμενηκότος ἀνδρός.*

Bylo by tedy možno mluvit o jakémsi náběhu k tendenci, klást atributivní participium těsně k jeho řídicímu jménu. Na tuto tendenci ukazují nejen doklady právě citované, nýbrž i doklady, v nichž je stsl. participium s rozvíjecím výrazem překladový ekvivalent řeckého kompozita: v nich se dává přednost postavení rozvíjecího členu před participiem,⁵ srov. např. *i zaděše mimo choděštju. eteru simonu. kivrēninu gredvžštju sv sela* Mc 15.21 Z, M, A, S *ἀγαρεῦοοσιν παράγοντά τινα Σίμωνα Κυρηναῖον; okrvstv stoješšaago sego dělva naroda rēchv* Supr 309.15—16 *διὰ τὸν περιεσιῶτα ὄχλον εἶπον; sice možemv prostrano nasvytiti se prēdi ležēšteje trepezy* Supr 424.3—4 *τῆς προκειμένης τραπέζης; velikaja darvjoššaago chsa. prēvelikoje čl'koljubije* Supr 522.12—13 *ἡ τοῦ μεγαλοδώρου Χριστοῦ ὑπερβάλλουσα φιλανθρωπία.*

Jiný způsob, jak se překladatel vyhnul odtržení anteponovaného atributivního participia od řídicího substantiva, bylo položení výrazu rozvíjecího participium až za jeho řídicí jméno (i proti znění řecké předlohy),⁶ srov. např. *blgnv gredēi tv otv ba* Cloz 1a 39—40 *εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐκ θεοῦ θεός; da byv tv šii grēchv vs porodē. drvvo tv razoritv* Supr 483.26—27 *τὴν διὰ ξύλου προσγινωμένην ἀμαρτίαν.*

Příliš dalekosáhlé závěry však z tohoto pozorování dělat nelze. Jednak je těchto dokladů pouze málo, jednak by případy, které jsou překladem řeckých kompozit, bylo

⁵ A naopak v překladu řeckého kompozita postponovaného je výraz rozvíjecí postponované atributivní participium v stsl. až za ním, srov. *naroda radi. stoješšaago okrvstv. rēchv* J 11.42 Z, M, S × *naroda radi okrvstv stoješšaago* A *διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεσιῶτα.*

⁶ Bez znalosti řecké předlohy nelze rozhodnout, není-li stejné povahy i doklad *o byvššiiimv glē kv ioanv* Z (str. 79a). Některé doklady totiž řeckou předlohu s takovým slovosledem měly, srov. např. *blgnv gredēi. cv vs imē gne* L 19.38 Z (M bez *česarv*) *εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος (,δ) βασιλεύς ἐν ὀνόματι κυρίου.*

možno vyložit i jinak: mohlo by tu jít i v textu slovanském nikoli o dvě slova, nýbrž v každém dokladě o jedno slovo složené (srov. podobně výše u substantivizovaných participií — § 28); mimo to se v tomto pořádku slov mohlo uplatnit působení řečtiny v tom smyslu, že slovanský překladatel sledem slov zachovával pořadí složek řeckých kompozit.

45 V slovosledu rozvitých atributivních participií postponovaných se v staroslověnině projevuje výrazněji tendence k postavení rozvíjejících členů až za participiem. Je tomu tak v případě stsl. participií složených tvarů, která jsou překladem řeckých konstrukcí, v nichž stojí rozvíjející výraz mezi členem a jeho participiem (srov. podobné poměry již výše u participií substantivizovaných — §§ 25—27).

Příklady: *i gl̄a ěku imoštueniu sucho r̄ok̄o* Mc 3.3 Z, M, A, S *καὶ λέγει τῷ ἀνθρώπῳ τῷ τὴν ἐξηραμμένην χεῖρα ἔχοντι; ne ubořj sje ot̄ t̄m̄y ljudei. napadařjštichz na mj̄e okrc̄stv̄* PsSin 3.7 *ἀπὸ μυριάδων λαοῦ τῶν κύκλῳ συνεπιτιθεμένων μοι; přém̄stive gi. icěl̄j̄eji ot̄ vsego nedořa. i bol̄z̄ni. icěl̄i. .* Euch 24b 15—17 *ὁ πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἰώμενος; k̄v̄de chošteši ugotovaem̄o ti ěsti pasch̄o k̄oj̄o pasch̄o. ij̄ud̄eisk̄oj̄o. imošt̄oj̄o naĉet̄ k̄v̄. ot̄ eđ̄j̄ur̄ta* Cloz 6a 28—31 *ποῖον πάσχα; τὸ Ἰουδαϊκόν, τὸ ἀπ' Αἰγύπτου τὴν ἀρχὴν ἐσχηκός; k̄rc̄v̄ ml̄javati. synu i slovu bož̄iju. roz̄d̄š̄uim̄u se ot̄ ěgo* Supr 188.4—6 *λέγων τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ, τὸν ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα; kto sv̄ jest̄ cr̄v̄ slav̄e tvorei n̄yn̄ja v̄v̄ ad̄e. ne byv̄v̄š̄aja nik̄v̄gdaže v̄v̄ ad̄e* Supr 466.22—23 *ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης, ὁ ἐν ἄθῃ ποιῶν νῦν. .*

Jde ovšem jen o tendenci, která se projevuje zejména v textu evangelním; není to jev zcela důsledný, zákonitý. V stsl. památkách jsou dobře dosvědčeny i případy, v nichž mezi substantivem a postponovaným atributivním participiem stojí člen rozvíjející participium.⁷ Jde při tom někdy (a) o překlad řeckých participií s členem, např. *gi milostij̄o i štedrotani tvoimi. icěl̄j̄eji sv̄krušeniě d̄š̄v̄ i těles̄v̄ našich̄v̄* Euch 27a 4—6 *Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἔλεει καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς σου ἰώμενος τὰ συντρίμματα τῶν ψυχῶν; v̄l̄ěz̄e bo v̄v̄ j̄ednogo ot̄ samaran̄v̄. iskoni i v̄yn̄o istiny ot̄vrašt̄aj̄ošt̄iv̄ich̄v̄ se* Supr 514.23—25 *εἰσελθὼν γὰρ εἰς ἓνα τῶν Σαμαριτῶν τῶν ἀνοθῆν καὶ ἐξαρχῆς τὴν ἀλήθειαν ἀποστρεφόμενος; apod.*

V jiné skupině dokladů jde (b) o překlad řeckých participií bez členu (a se zachováním slovosledu řecké předlohy), srov. např. *ašte že s̄eno d̄v̄n̄sv̄ sošt̄ee. a utř̄e v̄v̄ oḡh̄e v̄v̄m̄etaemo. b̄v̄ tako od̄ěet̄* Mt 6.30 Z, M, A, S *τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ εἰς κλ̄ιβανον βαλλόμενον; gos̄podi boga blagosloviše. na ž̄r̄ěbete ak̄y na cherov̄it̄ně s̄ed̄ešt̄aago* Supr 326.15—17 *Κύριον καὶ Θεὸν ἠυλόγησαν ὡς ἐπὶ Χεροβιμ̄ καθεζόμενον; tr̄ěv̄o př̄ěd̄v̄ d̄v̄v̄r̄mi grobišta svojego rast̄ošt̄oj̄o obr̄ětaj̄e* Supr 528.29—30 *χλόην παρὰ τῆ θύρ̄α τοῦ αὐτοῦ μνήματος εὐρίσκων φρομένην.*

⁷ Podobné doklady uvádí Šmilauer z jazyka Bartoše Písaře, spisovatele „jadrně lidového“, např. *beran kalil vodu vlku nad ním stojícímu; Kalenec napomenutí a kázání k lidem okolo stojícím* apod. (viz *Poloha přívlastku v Kronice Pražské Bartoše Písaře*, Praha 1930, str. 36).

A jsou konečně dosvědčeny stejné doklady jakožto překlad řeckých participií bez členu, ale (c) se slovosledem proti znění řecké předlohy, srov. např. *ne uboishi sje ... otъ vešti vo tьmě přechodještjeje* PsSin 90.5—6 ἀπό πράγματος διαπορευομένων ἐν σκότει; otъ ijudei ... i našъ izgrъnavъšichъ Cloz 3b 21—23 ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, τῶν ... καὶ κωλοντων ἡμᾶς.

Ostatně postavení větného členu rozvíjejícího participium mezi substantivem a postponovaným participiem je v staroslověnštině zcela běžné u participií jmenných (při zachování slovosledu řecké předlohy), srov. např. *godě bodetъ bŭ rače telьca juna. rogy izdělъžsta i raznegъti* PsSin 68.32 ὑπὲρ μόσχον νέον κέρατα ἐκφέροντα καὶ δπλάς; *ne přezъrěvъ ōka. otъ nepriěznina lokanъstva. vъ glъbino gybělŭ. i lъsti sъšedъša* Euch 23a 11—14 ὁ μὴ παριδίων τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου πανουργίας εἰς βυθὸν ἀπωλείας καὶ πλάνης κατενεχθέντα; *posъlavъ edinočedaго sŭa tvoego. ga i bŭ našego ischa. otъ vsego nedoga icělъžsta. i otъ sъmъrъti izbavlъžsta* Euch 24b 2—5 ὁ πέμψας τὸν μονογενῆ σου Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, πᾶσαν νόσον ἰώμενον καὶ ἐκ θανάτου λυτρούμενον; *zatvori i vъ chyzině. peti desetъ ti peti lětъ sožsta* Supr 293.15—17 καὶ καθεῖρξεν αὐτὸν εἰς κελλίον πεντήκοστον ἕκτον χρόνον τῆς ἡλικίας ἄγοντα; *javŭ se grada togo bočъstŭnuumu eppu. možŭ stu. i vъ istino bŭ boještŭ se* Supr 529.15—17 ἄνδρι ἀγίῳ καὶ ἀληθῶς τὸν θεὸν φοβουμένῳ; apod.

Tendenci k tomuto slovosledu při stsl. atributivních participiích jmenných nelze však chápat jako projev úzu specificky slovanského.⁹ Celkový obraz slovosledných poměrů u atributivních participií jmenných je spíše podmíněn zněním řeckým: stsl. překlad tu prostě v naprosté většině dokladů sleduje věrně řeckou předlohu — ovšem způsobem, který zásadně ani v slovanském kontextu nebyl nemožný.

Celkově zachovávají tedy stsl. překlady slovosled řecké předlohy s rozvíjejícím větným členem před participiem jmenným (v řečtině participium bez členu), kdežto kolísání pozorujeme u participia složeného (v řečtině většinou participium se členem). Rozdíly v slovosledu jmenných a složených participií přívlasktových není většinou možno vysvětlovat jejich různým funkčním zapojením do stsl. věty, jejich odchýlným pojmáním apod. Není to možné zejména v těch případech (zvláště častých v Euch a dobře dosvědčených i v PsSin a Supr), v nichž se k jednomu substantivu vztahuje několik rozvitých participií paralelně, při čemž v řeckém textu stojí člen jen před prvním z nich a v stsl. překladě je první participium zpravidla v tvaru složeném, druhé (a další) v tvaru jmenném (viz též výše § 40); srov. např. *krto ōko gъ bŭ našъ živoi na vysokyчъ. i na sъměrena prizŭraje. na nъse i na zemlŭ. vъzd-*

⁹ Jsou totiž i doklady, třebaže jen ojedinělé, v nichž má jmenné stsl. participium rozvíjející člen za sebou i proti znění řeckému, srov. např. výše citovaný verš J 15.2, nebo podobně L 7.32.

vúdzajei oty zemlję ništa. i oty gnoišta vcznosje uboga PsSin 112.5—8 τίς ὡς κύριος ὁ θεός ἡμῶν ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ; ὁ ἐγειρῶν ἀπὸ γῆς πτωχὸν καὶ ἀπὸ κοπρίας ἀνψῶν πένητα; κορυμητῆ probodenъ bychъ vъ rebra. tebe radi ushorъša'go vъ rai. i eúgo oty rebra izvedъša Supr 469.25—27 ῥομφαία ἐνύχθην τὴν πλευρὰν, διὰ σέ τὸν ἐν παραδείσῳ ὑπνώσαντα, καὶ τὴν Εἶδαν ἐκ πλευρᾶς ἐξενέγκαντα; atp.

Tento úzus lze dobře pochopit z překladatelské techniky. Překladatelé usilovali o věrné a pokud možno doslovné tlumočení řecké předlohy. V případě jmenných participií zachovali přesně slovosled řecké předlohy, neboť ten nebyl ani v slovanštině zásadně nemožný. U řeckých konstrukcí s rozvíjejícím větným členem vsunutým mezi člen (articulus) a participium měli překladatelé vlastně možnost obojí: buď položit participium na místo řeckého členu, nebo až na místo řeckého participia. První způsob překladu (s participiem na místě řeckého členu) jim umožňoval dosáhnout slovosledu, který dodával slovanské větě větší plynulosti bez nějakého podstatnějšího odchýlení od řecké předlohy.

Je také možné, že zvláště u dlouhých vět a u participií bohatě rozvitých, jaká jsou častá zejména v Euch, neměli překladatelé při překládání před očima větu celou, nýbrž ji překládali po částech; potom tam, kde byl v řečtině člen před výrazem rozvíjejícím participium, byli jím překladatelé na následující participium upozorněni, kdežto tam, kde v řeckém textu člen před rozvíjejícím výrazem nebyl, mohli případně začít s překladem rozvíjejícího výrazu, aniž ještě věděli, že je závislý na participiu.

Nelze konečně vyloučit ani možnost, že někdy mohla být podporou takového slovosledného střídání snaha starých překladatelů a opisovačů o nestereotypnost vyjádření, o střídání výrazových prostředků. Ukazovaly by na to doklady, jako jsou např. *bъze vědy nemoštъ. i udoby pogybenie roda člca. i myslei našichъ umъ. avlěje razuměje. pomyšleniě přebývajoště namъ vъ drъzosti. sy nezlobivъ. sъpodobî... Euch 24a 8—13 ὁ Θεός, ὁ τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως τὸ εὐάλωτον καὶ ἀσθενές ἐπιστάμενος, καὶ τοὺς τῶν ἐννοιῶν ἡμῶν διαλογισμοὺς σαφῶς ἐπιγινώσκων, τὰς ἐκ προπετείας ἡμῖν γινόμενας ἐνθυμήσεις, ἀμνησικακὸς ὢν, παριδεῖν...; ty oslaběvъšaа tělesa sъzimaje. i sъmъrcti izgone. i vъskrěšaje abie. sъležeštāa tělesa. oty věka. daždi rabu tvoemu semu. sъdravie Euch 26b 18—23 σὺ ὁ τὰ λυθέντα μέλη πηγνύων, ὁ τὸν θάνατον ἐλαύνων, ὁ τὰ κείμενα σώματα ἀπ' αἰῶνος παραχοῆμα ἐγειρῶν.*